

**TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELÎ VAKFI BAŞKANI
UĞUR SÜMER İLE ALEVİLİK, BEKTAŞLİK ÜZERİNE BİR RÖPORTAJ**
An Interview With The Head Of The Turkish Culture And Hacı Bektash
Veli Association About Alevizm And Bektashism

Uğur SÜMER

ÖZET

Bu yazıda, Uğur Sümer'le Alevilik ve Bektaşilik üzerine yapılan bir röportaj yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Bektaşilik, Araştırma Merkezi, Horasan.

ABSTRACT

This article includes the interview with Uğur Sümer, which is about Alevism and Bektashism.

Key Words: Alevism, Bektashism, Research Center, Khorasan.

D. S. 1- Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Vakfı, Mütevellî Heyeti Başkanı ve Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi olarak bize kendinizi tanıttikten sonra Vakfınızı ve Araştırma Merkezini anlatır mısınız?

U. S. 1- 16 Şubat 1934 tarihinde Hacibektaş'ta doğdum. Babam, Hacibektaş'ta İmamlılar Oymağı'ndan Halim Efendi oğlu Ahmet Hayri, annem Menduha Hanım'dır. İlk, orta, lise teknik tahsilimi Türkiye'de tamamladım. Batı-Almanya'da Goethe Enstitüsü'nde lisan öğrenimimden sonra, yüksek öğrenimimi Elektrik Mühendisliği dalında yaptım. Elektrik Mühendisi olarak Almanya'nın büyük firmalarında konstrüktör ve mühendis olarak çalıştım. Etüt ve incelemelerde bulundum. Türkiye'ye dönüp kısa bir hizmetten sonra, vatanî görevim olan yedek subaylık hizmetimi de tamamlayarak, kamu kuruluşlarında, proje mühendisi, montaj mühendisi, baş mühendis olarak görev yaptım. Alman Hü-

kümeti'nin T.C. Sanayi Bakanlığına tahsis ettiği, elektrik ve elektro tekniğın en son geliştirdiği ölçü ve otomasyon teknikleri üzerine, bir buçuk yıla yakın, Almanya'da ve İsviçre'de ileri düzeyde teorik ve uygulamalı eğitim gördüm. Çalıştığım kamu kuruluşlarında genel müdür yardımcısı, genel müdür ve yönetim kurulu başkanı olarak görev yaptım. Son olarak, Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı yaptım. Çevre Müsteşarı olarak hükümetlerle arası ve uluslararası toplantılara katıldım. O tarihte "çevre" Türkiye'de çok yeni bir kavramdı. Çevre Müsteşarlığında, üniversite yüksek lisans kariyerine sahip, çeşitli meslek gruplarından oluşan, çok değerli uzman kadrolarına sahiptik. Çevre yasasının hazırlanmasında çevre ile ilgili, hava kirliliği, su kirliliği, flora, fauna, toprak ve erozyon konularına eğilirken, İstanbul Boğazi'nda çarpışan iki yabancı ülkeye ait tanker faciası ve Marmara Denizi'ne dökülen 48000 ton ham petrolün incelenip rapora bağlanması gibi çevrenin ulusal ve uluslararası boyutlarına el attık. Kamu kuruluşlarında yaptığım bu şerefli hizmetlerden sonra, özel sektörde de genel koordinatör, genel müdür ve yönetim kurulu başkanı olarak görev yaptım.

Vakıf ve Araştırma Merkezi çalışmalarına girmeden önce, Hacibektaş'ta, büyük düşünür Hacı Bektaş Velî etkinlikleri 1964 yılından beri yapılagelmekteydi. Yapılan bu etkinliklerde, Hacı Bektaş Velî'nin öğretileri, eserleri istediğimiz gibi dile getirilemiyordu. Etkinliklere siyaset ve çeşitli ideolojiler karıştırılıyordu. Hem Hacibektaşlılar hem de etkinliklere katılan misafirler rahatsız oluyorlardı. 1984–1985 yılı 16-18 Ağustos etkinliklerinde, değerli bilim adamlarını Hacibektaş'a davet ettik. Sayıları 10'un üzerindeki bilim adamımız, Hacı Bektaş Velî'nin çeşitli yönlerini dile getirdiler. Hacibektaşlıların ve etkinliklere katılan 50–60 binin üzerindeki misafirlerin, konuşmacıları büyük bir coşku içerisinde dinlediklerine şahit olduk.

Bu durum karşısında, Türk toplumunun ve insanlığın aydınlanması için, büyük düşünür Hacı Bektaş Velî'nin bilimsel yönden ele alınması; bilimsel verilere dayanan bir bilim kurulunda incelenmesi gerektiğine inandık. İlk olarak, Hacibektaşlı hemşehrilerimizle görüşerek, 1987 yılında "TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELÎ VAKFI"nı kurduk.

Horasan Alperenlerinin büyük simalarından birisinin de Hacı Bektaş Velî olduğuna inandığımız için, Türk tarihi, Türk kültürü, Türk inanç birliği bakımından, Hacı Bektaş Velî'yi bütünüyle bilimsel verilere dayanarak ortaya koymak, vakfımızın ana gayelerinden birisiydi.

Vakıf yönetimi olarak bir üniversitede Hacı Bektaş Velî Enstitüsünün açılmasını istiyorduk. Enstitü açılması kanunla, TBMM'den geçerek oluyormuş. Bunun zaman alacağını düşündüğümüzden, hiç olmazsa bir üniversitede Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî

Araştırma Merkezi açılması gayreti içerisinde olduk. Bulduğumuz bölge hinterland olarak Gazi Üniversitesine bağlı olduğundan, Gazi Üniversitesi Rektörü sayın Prof. Dr. Şakir Akça ile görüştük. Sayın rektör, bunun geç kalınmış bir teşebbüs olduğundan bahisle, ülkemizde ve Türk topluluklarında kültürel ve bilimsel yönden çok önemli olacağını belirterek, malî yönünün vakıf tarafından üstlenilmesi hâlinde, kültürel ve bilimsel açıdan üniversite olarak her türlü katkıda bulunacaklarını ifade ettiler. Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Şakir Akça hocamıza minnettarlığımızı ilettik. Büyük girişimler ve çalışmalarımız sonunda, üniversitedeki çalışmalar ve yasal prosedürler de tamamlandıktan sonra, bu çalışmalar Yüksek Öğretim Kurumuna gönderildi. Araştırma Merkezimiz, Yüksek Öğretim Kurumunda yapılan incelemeler ve komisyon kararlarından sonra, 2547 sayılı kanunun 2880 sayılı kanunla değişik 7/d.2 maddesi uyarınca, Yüksek Öğretim Kurumunun 28 Ekim 1987 tarihinde yaptığı toplantısında “TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELÎ ARAŞTIRMA MERKEZİ” adıyla ve Gazi Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak faaliyet göstermek üzere kurulmuştur.

T. C. Gazi Üniversitesi senatosunun 28 Şubat 1988 tarih ve (3) sayılı toplantısında 1988/19 numaralı kararla kabul edilen, TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELÎ ARAŞTIRMA MERKEZİ YÖNERGESİ'nin 5. maddesinde, Araştırma Merkezi Yönetim Kurulu 7 üyeden teşekkül eder denilmektedir: (1) Müdür, (2) Müdür Yardımcısı, (4) Üye (ikisi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Vakfı temsilcisi olarak ve diğer ikisi de müdürün teklifi ile rektör tarafından seçilir). Yönetim kurulu üyeliği sona erenlerin tekrar seçilebilecekleri de öngörülmüştür.

Araştırma Merkezi kurulduğu 28 Ekim 1987 tarihinden beri; Hacı Bektaş Velî ve Hacı Bektaş Velî düşüncesi etrafında toplanan Alevî-Bektaşî kültürünün tüm toplumumuza anlatılması için, 3 ayda bir çıkan bilimsel yayını ve ulusal/uluslararası sempozyum, panel, semah gösterisi, konferans vb. faaliyetlerini televizyonlar ve basın yoluyla da duyurmaya çalışmaktadır. Ayrıca, enstitü hâline gelmek için çalışmalarımız da devam etmektedir.

D. S. 2- Uzun yıllar Türkiye’de Alevîlik ve Bektaşîlik’in bilimsel çerçevede topluma tanıtılması için çalışmalar yapan bir aydın olarak Alevîlik ve Bektaşîlik’i tanımlar mısınız?

U.S.2- Alevîlik ve Bektaşîlik düşün-inanç sistemlerini felsefî ve sosyolojik açıdan birbirinden ayırmak mümkün değildir. İki öğreti de nübüvvet, velâyet, tevhit, ehl-i beyt, on iki imam gibi İslâm dinine ait öğelerle inançsal yapısını oluşturmuştur. İnanç evreni aynı zamanda Türk kültürüne ait unsurlarla da iç içedir. Alevî-Bektaşî toplulukların *Telli Kur’ân* olarak adlandırdıkları bağlama millî enstrümanımızdır. Kültürel bir değerimizdir. Bağlama, cura çalan âşıklar, zakirler Alevî-Bektaşî cemlerinin, muhabbetlerinin ayrılmaz

bir parçasıdır. Pir Sultan Abdal'ın deyimiyle âşık, cemin bülbülüdür. Yüzyıllar içerisinde Şah Hatayî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Kaygusuz Abdal, Viranî, Harabî, Âşık Veysel, Mahzunî Şerif gibi değerleri yetiştiren Alevîlik-Bektaşîlik aynı zamanda zengin bir edebiyata sahiptir. Ozanlar tarafından yazılan nefes, duvaz-ı imam ve demelerde Alevîlik-Bektaşîlik inançlarına ait temalar işlenmiştir. Bu ortak zemine bağlı olarak gelişen Alevîlik ve Bektaşîlik'i sosyolojik açıdan analiz ettiğimizde Alevîlik'in kırsal merkezli bir örgütlenmeye sahip olduğu, soyun belirleyici unsur sayıldığı görülür. Alevî inanç-dede ocakları, Alevîlik'teki inanç esaslarını, inanç ritüellerini ve ocaklı dede-ocaklı talip olarak gelişen inanç statülerini belirleyen ölçüttür. Cem, temel ritüel olarak görülmektedir. Buna karşılık Bektaşîlik öğretisi baskın olarak kentte temellenmiştir. Alevîlikteki gibi soy merkezli bir yapılanış yoktur. Bektaşîlik bireyi temel almaktadır. Birey istemi ile Bektaşî kimliğini alabilmektedir. Alevîlikte temel inanç kurumu olan ocak düzenlenişi Bektaşîlik'te yoktur. Tekkeler, Bektaşîliğin inanç merkezleridir. Babalık, Bektaşîlikteki inanç önderliğidir. Cem, Bektaşîlik'te de ana inanç ritüelidir. Aslında konuya Hacı Bektaş Veli sevgisi bağlamında bakmak gerekir. Hacı Bektaş Veli, Anadolu Alevîleri ile Arnavutluk'a kadar tüm Bektaşî çevreleri için serçeşmedir, hünkârdır, pîrdir. Dolayısıyla Alevîlik-Bektaşîlik inançsal, tarihsel, düşünsel açıdan birbirini tamamlayan iki düşün-inanç gerçeğidir. İki yapıyı birbirinden ayıran tartışmaları bizler bu bağlamda gereksiz, anlamsız ve maksatlı görüyoruz.

***D. S. 3-* Binlerce yıllık tarihleriyle dünya uygarlığının önemli temsilcilerinden olan Türklerin a dinini kabul etmeden önceki inanç-düşün profilleri hakkında bilgi verir misiniz?**

U. S. 3- Türkler tarihleri boyunca değişik inanç ve dinleri benimsemişlerdir. Asya'daki yaşanımları içerisinde Gök Tanrı inancı, Şamanizm, Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık Türk topluluklarının inançsal yönelişleri içerisinde yer almıştır.

İslamiyet öncesi Türk topluluklarının düşün-inanç dünyalarında etkin yöneliş, araştırmacıların çeşitli inanç ve kültür unsurlarının senkretik bir oluşumu olarak tanımladığı Şamanizmdir.

Diğer taraftan Ziya Gökalp'in de çalışmalarında ifade ettiği gibi monist (tekçi) din geleneğinin temel noktası olan mutlak gücün (Tanrı'nın) teklifi algılayışı Türkler'de İslamiyet'i benimsemenden önce oluşmuştur. Türklerdeki Gök Tanrı tasarımı, Tanrı'nın teklifi düşüncesiyle paralellikler göstermektedir. Bu, Türklerin İslam dinini benimsemelerini kolaylaştırmıştır.

Türk toplulukları tarih içerisinde Musevîlik ve Hristiyanlık gibi dinleri de benimsemiş-

tir. Bugün dilleri Türkçe, dinleri Hristiyanlık olan Gagavuz Türkleri ile dilleri Türkçe, dinleri Musevîlik olan Karaimlerin varlığı bu katılımların somut örnekleridir.

D. S. 4- Türklerin İslâmiyet'le ilk temasları nasıl olmuştur?

U. S. 4- Monist din geleneğinin son örneği olan İslamiyet, Türk topluluklarının demografik açıdan yoğunluklu şekilde kabûl ettikleri dindir. Türklerin İslam dini ile ilişkileri VII. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Türkler X. yüzyıla beraber büyük topluluklar hâlinde İslam dinini kabul etmiştir. 751 yılında gerçekleşen Talas Savaşı Türklerin İslamiyet ile irtibatlarını arttıran siyasî-askerî gelişmedir.

Evrensel söyleme sahip İslam dininin Emevîler döneminde Arap etnik kimliğini ve kültürünü merkez alan siyasi bir oluşuma dönüştürülmesi Türklerin İslam dini ile ilişkilerini etkileyen önemli bir unsurdur. Emevîler döneminde fetih politikalarına bağlı olarak Türkistan toprakları Arapların denetimine geçmiştir. Türkler, Emevîlerin İslam dininin evrensel değerleri ile çelişen uygulamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Tarihî kaynaklarda Emevîlerin, Buhara, Semerkant gibi Türk şehirlerinde oluşturdukları sosyal-siyasal gerilim ve kaos detaylı şekilde işlenmektedir. Emevî yöneticilerinden Kuteybe'nin Türk coğrafyasında gerçekleştirdiği uygulamalar tarihin acı hatıraları olarak belleklere kazınmıştır.

Emevî hanedanlığı tarihî-karizmatik kişilik olan Ebu Müslüm'ün gayretleriyle ve Türklerin de desteğiyle yıkılmıştır. Emevîlerden sonra yönetim Abbasîlere geçmiştir.

Abbasîler döneminde Emevîlere kıyasla daha olumlu bir yönetim anlayışı hâkim olmuştur. Malûmunuzdur ki 751 yılındaki Talas Savaşı'nda da Türklerin Abbasîlerin safında olması askerî bir karar olarak kalmamıştır. Ardından ana örgütlenişini Maverâünnehir çevresinde gerçekleştiren İslamiyet zaman içerisinde Orta Asya coğrafyasına doğru gelişimini sürdürmüştür. Nitekim XII. yüzyılda yaşamış Süryanî düşünür Mihael, Türkler arasında İslamiyet'in kabul görmesinde temel sebep olarak Türklerin daima tek Tanrı'ya inanmış olmalarını görmektedir. Bu, Türklerin İslam dinine katılmalarının temel düşünsel öznesidir.

D. S. 5- Türkler a dinini yorumlarken kendilerine has bir ekol geliştirmişlerdir. Bu anlayışın düşünsel örgütleyicisi Hoca Ahmet Yesevî kabul edilmektedir. Hoca Ahmet Yesevî'nin hakkındaki değerlendirmeleriniz nelerdir?

U. S. 5- İslam dininin Hazret-i Muhammed'den sonraki örnek temsilcileri onun Ehl-i beytidir. Hazret-i Fatıma, Hazret-i Ali, Hazret-i Hasan, Hazret-i Hüseyin ve Hazret-i Muhammed'den oluşan Ehl-i beyt Kur'ân-ı Kerim'de de belli ayetlerde yüceltilmiştir. Hazreti

Muhammed'in vefatı sonrası Ehl-i beyt'e karşı sergilenen zulüm ve eziyet İslâm dininde temel bir ayrışımın yaşanmasına sebebiyet vermiştir. İmamet on iki imamlarla devam etmiştir. On iki imamların hepsi yaşamları boyunca Ehl-i beyt'ten kendilerine devreden duru ve doğru İslam inancını yaşatmışlardır. İmam Ali Rıza'nın Horasan'a yerleşmesiyle beraber Ehl-i beyt sevgisi Türk coğrafyasına da etkide bulunmaya başlamıştır. İşte Hoca Ahmet Yesevî İslamiyet'i evrensel erdem ve değerlerinden uzaklaştırarak Arap kültürüne ait müstakil anlayışlara yer veren Emevî siyasetine karşı insanı ve sevgiyi temel alan Ehl-i beyt öğretisinin mümtaz bir temsilcisidir. XI. yüzyılın ikinci yarısı ile XII. yüzyılın ikinci yarısı arasında yaşamıştır. Türkistan'ın Sayram kentinde doğmuştur. Daha sonra Yesi şehrine yerleşmiştir. İmam Ali Rıza'nın şahsında Horasan'da filizlenen Ehl-i beyt merkezli İslâmî oluşum, Türk topluluklar arasından Arslan Baba, Yusuf Hemedanî gibi büyük inanç bilgeleri yetiştirmiştir. Hoca Ahmet Yesevî bu bilgilerden aldığı eğitimle yetişmiştir. Türkler Hoca Ahmet Yesevî'nin geliştirdiği Yesevîlik anlayışı ile tasavvufî nitelikler taşıyan bir İslâmî geleneği benimsemiştir. Hoca Ahmet Yesevî Türkçe olarak söylediği hikmetlerle Türklerin düşünce ve sosyo-kültürel yapısına uygun bir düşünce örgütlemiştir. Hoca Ahmet Yesevî, Lokman Perende gibi öğrencileri onlar da Hacı Bektaş Velî gibi erenleri eğitmiştir. Anadolu Alevîleri ve Bektaşîler, Hacı Bektaş Velî'yi serçeşme, hünkâr olarak kabûl ederken onun hocası Lokman Perende'ye ve *Türkistan Piri* olarak anılan Hoca Ahmet Yesevî'ye büyük saygı duyarlar.

D. S. 6- Horasan Erenleri olarak adlandırılan derviş topluluğunun Alevîlik ve Bektaşîlik ile bağlantısı var mıdır? Horasan Erenlerinin tarihimizdeki önemi nedir?

U. S. 6- Horasan Erenleri X. yüzyıldan başlayıp XIII. yüzyılda artış gösteren Türkmen topluluklarının göçleri kapsamında Anadolu'ya gelen Türkmen dervişleridir. Horasan Erenleri, Horasan'da Hoca Ahmet Yesevî'nin geliştirdiği tasavvufî İslam inancını Anadolu'ya taşımıştır. İnsanı merkez alan Tanrısal sevgiyi en yüce değer sayan, kadın ve erkeği eşit kabul eden Türkçe gülbank, nefeslerle Tanrı'ya seslenen eren inancı, Anadolu'da hatta Balkanlar'da Türkmen dervişlerinin çalışmalarıyla organize edilmiştir. Anadolu'nun Türkmen toplulukları tarafından yurt edinilmesinde birer sosyal-dinî önder olarak faaliyetler gösteren Horasan erenleri Anadolu'nun farklı bölgelerinde kurdukları köy ve oluşturdukları inanç-dede ocakları ile Türkmen iskânını dinamik kılmışlardır.

D. S. 7- Hacı Bektaş Velî, Horasan Erenlerinin Anadolu'daki önderi olarak kabûl edilmektedir. Hacı Bektaş Velî'nin Alevîlik, Bektaşîlik tarihî açısından önemini değerlendirir misiniz?

U. S. 7- Hacı Bektaş Velî, XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelerek Türkistan'da Hoca Ahmet

Yesevi tarafından başlatılan eren inancını Anadolu'da örgütlemiştir. Bu sebeple Alevîler ve Bektaşîler Hacı Bektaş Velî'yi inançlarının serçemesi kabul etmektedir. Hacı Bektaş Velî, Sulucakaraöyük (Hacıbektaş ilçesi)'e yerleşerek dergâhını açmıştır. Hacı Bektaş Velî, adıyla anılan velâyetnamede de belirtildiği gibi Yesevî okulundan Urum'u, Anadolu'yu irşat etmek üzere görevlendirilmiştir.

Hacı Bektaş Velî'nin Anadolu'ya güvercin şeklinde geldiğine inanılır. Burada sembolik bir anlatımla Hacı Bektaş Velî'nin mensup olduğu ve Anadolu'ya taşıdığı inanç ve düşünce'nin duruluğu, samimiyeti, sadeliği ifade edilmektedir. Yine Yesevî dergâhından Anadolu'ya yanık köseği (odun parçası) fırlatıldığı ve bunun üzerine Hacı Bektaş Velî'ye Anadolu'yu yurt tutma misyonu verildiği söylenir. Aslında köseği ile anlatılmak istenen XIII. yüzyılda Anadolu'nun içinde bulunduğu sosyal, siyasi, askerî ve kültürel buhran ve çözülme anlatılmaktadır. Tarihe bakıldığında XIII. yüzyılda Anadolu'da son derece ciddi toplumsal sorunlar yaşandığı görülür. XIII. yüzyıl, Moğol işgali karşısında sosyal düzenin çöktüğü, Anadolu Selçuklu Devleti'nin varlığının tartışıldığı bir dönemdir. Hacı Bektaş Velî böyle bir ortam içerisinde Anadolu'ya gelerek kurduğu dergâhta onlarca öğrenci yetiştirmiştir. Hacı Bektaş Velî'ye bağlı dervişler, Anadolu'nun farklı bölgelerine hatta Balkanlar'a gönderilerek gittikleri yerlerde öğretinin temsilciliğini yapmıştır. Bizzat Hacı Bektaş Velî'nin şahsında "*Çalışmadan geçinenler bizden değildir.*" özdeyişini hayata geçiren erenler toplumun, yaşamın içerisinde yer almıştır.

Hacı Bektaş Velî ve felsefesi, Anadolu'nun iskân sürecinin de temel öznesi olmuştur. Türkmen topluluklarının başında birer toplum önderi olarak hareket eden Hacı Bektaş Velî halifeleri Anadolu'yu kısa sürede Türkleştirmeyi sağlamıştır. Hacı Bektaş Velî düşüncesi bir akıl ve strateji abidesidir. Hacı Bektaş Velî'nin önemli dervişlerinden biri olan Güvenç Abdal'ın Gümüşhane, Kürtün'e giderek Taşlıca köyünü kurması ve Çepni Türkmenlerinin başında Karadeniz bölgesini Türkleştirmesi son derece somut bir örnektir. Düşünün... Osmanlıların Karadeniz'e hâkimiyeti 1461'de Fatih Sultan Mehmet tarafından Trabzon'un fethi ile tamamlanırken 1240'lı yıllarda Güvenç Abdal'a bağlı Çepni boyu Sinop'a kadar olan yerleşkeyi hâkimiyetlerine almıştır. Osmanlı'dan iki yüzyıl önce Güvenç Abdal'ın şahsında Karadeniz'e taşınan Hacı Bektaş Velî öğretisi bir taraftan bölgeyi Türk yurdu hâline dönüştürmeyi sağlarken bir taraftan da Karadeniz'de Alevîlik, Bektaşîlik inancının yaşatılmasını desteklemiştir.

D. S. 8- Hacı Bektaş Velî'nin kültür ve inanç tarihimiz içerisindeki yerini değerlendirir misiniz? Türk düşünce tarihine hizmetleri hakkında bilgi verir misiniz?

U. S. 8- Hacı Bektaş Velî'nin ve temsil ettiği öğretinin yüzyılları aşarak günümüze

ulaşması Hacı Bektaş Velî'nin düşünsel birikiminin gücünü göstermektedir. Hacı Bektaş Velî'nin yüzyıllar sonra dahi insanlığa örnek olmasının gerisinde de bu güç vardır. İnsanı temel alan bir düşüncenin, insanlık var olduğu sürece güçlenerek yaşayacağı bir gerçektir. İşte bu sebeple, Hacı Bektaş Velî yüzyıllarca "Kutbü'l-aktâb" (kutuplar kutbu), "Rum Abdallarının Serçeşmesi", "Gavsü'l-Vâsilîn" (Ermişler kaynağı), "Kutbü'l-ârifîn" (âriflerin ileri geleni), "Pîr-i Tarîkat" (yol kurucusu, önderi, büyüğü), "Zübde-i Evliyâ" (evliyaların seçkini), "Mükaddemü'l-Mütefekkirîn" (düşünürlerin öncüsü) unvanlarıyla anılmıştır. Hacı Bektaş Velî geleneksel kültürümüzün temsilcisi olduğu kadar, aynı zamanda yazılı kültürümüze de kaynaklık eden eserler bırakmıştır. Nitekim Prof. Dr. Fuat Köprülü, "Anadolu'da İslamiyet" adlı eserinde Hacı Bektaş Velî'nin Fatiha Tefsiri, Makâlât gibi eserleri yazdığından bahsetmektedir. Daha sonra bu konuda çalışan bilim adamları, araştırmacılar başka eserlerinin de bulunduğunu tespit etmişlerdir. Hacı Bektaş Velî'nin "Kitâbu'l-Fevâid, Şahiyye, Hacı Bektaş'ın Nasihatleri, Besmele Şerhi, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniye" eserleri de mevcuttur.

Şimdi kamuoyu Hacı Bektaş Velî için kullandığımız bu unvan ve sıfatların sebebini merak edecektir. İsterseniz, Hacı Bektaş Velî'nin sahip olduğu düşünsel ve inançsal düzeyi yine kendi sözlerinden yola çıkarak bulmaya çalışalım. Öncelikle Hacı Bektaş Velî, Horasan'da, Nişabur'da çok iyi bir eğitim alarak yetişmiştir. İlk ve temel eğitimi önemli bir bilim-kültür merkezi olan Horasan'da tamamlamıştır. Ana dili olan Türkçenin dışında Arapça ve Farsçayı da mükemmel düzeyde bilen Hacı Bektaş Velî, doğu kültürünü ve İslam dinini birinci derece kaynaklardan takip edebilecek donanımdadır.

Horasan'dan başlayarak Ortadoğu ve Anadolu'da onlarca şehirde farklı kültür ve inançları tanıyıp kritik etmesi Hacı Bektaş Velî'nin düşünsel ve bilimsel birikimini göstermektedir. Günümüzde farklı bilim dallarının konusu olan birçok konuda görüşler dile getiren Hacı Bektaş Velî, insan anatomisine ait açıklamalarıyla tıp alanındaki birikimini; madde dünyasına ait sözleriyle fizik, kimya ve jeoloji sahasındaki bilgisini; güneş, ay ve dünya ile ilgili yorumlarında astronomiye olan ilgisini; hayvanlar ve bitkiler hakkındaki aktardıklarıyla botanik ve zooloji hakkındaki donanımını; denizler, kıtalar, nehirler hakkında verdiği bilgilerden sahip olduğu coğrafya kültürünü; toplum hayatı ile ilgili yaptığı tanımlardan sosyolojik bakışını; akıl ve düşünme edimi hakkındaki tavrıyla felsefik düzeyini; yazmış olduğu eserlerdeki estetik ve düşünsel derinlikle sahip olduğu edebiyat gücünü; İslam dinine ait temel konulara hâkimiyeti ile fıkıh, kelâm, hadis, tefsir ve tasavvuf taki yetkinliğini göstermektedir.

Hacı Bektaş Velî'nin, Sulucakaraöyük'e geldiğinde kim olduğunu soranlara "*Türkis-*

tanlıyım ve Türkistan'ın Horasan şehrindenim. Babam Hz. Muhammed'in soyundan Şeyh İbrahim Sani'dir, onun büyük oğluyum, annem Türkistan'lı Şeyh Ahmed'in kızı Hatem Hatun'dur. Mürşidim Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevi, hocam Lokman Perende, meşrebim Hz. Muhammed, rehberim Hz. Ali, nasibim ise Yüce Allahu Tealâ'dandır." şeklinde kendisini tanıtmaya bağlı olduğu düşünün-ananç çizgisini çok net ortaya koymaktadır.

Hacı Bektaş Velî tüm bu özellikler dışında düşüncesinin temeline insan gerçeğini almasıyla bir çığırın, bir miladın, bir çağın mimarıdır, önderidir.

Herkesin mutabık kalacağı bir gerçekte, insanı merkez alan bir düşünce ve düşünürün tarih içerisinde, zaman geçtikçe daha iyi anlaşılıp ve güçleneceğidir. İşte Hacı Bektaş Velî bu sebeple insanlığa uzanan bir büyük değerimizdir.

Düşüncemiz farklı bilim disiplinlerine mensup araştırmacıların çalışmalarıyla Hacı Bektaş Velî ve düşüncesinin daha net ortaya konulmasıdır. İnsanımızın ve ülkemizin Hacı Bektaş Velî'nin geliştirdiği ilke ve değerlere günümüzde büyük ihtiyacı olduğunu görmekteyiz. Toplumumuz, Hacı Bektaş Velî'yi daha iyi tanımalı ve anlamalıdır.

D. S. 9- Hacı Bektaş Velî tarafından yetiştirilerek Anadolu'da ve Balkanlar'da öğretimi temsil etmek üzere görevlendirilen Türkmén erenleri kimlerdir? Bilgi verir misiniz?

U. S. 9- Hacı Bektaş Velî tarafından yetiştirilen onlarca derviş Anadolu'da ve Balkanlar'da düşüncenin örgütleyiciliğini yapmıştır. Yurt edindikleri bölgelerde Türk topluluklarına sosyal-dinî önderlik yaparak kültür ve tarihimizin mümtaz temsilcileri olmuşlardır. Bu bağlamda Seyyid Cemal Sultan ve Resul Baba'nın Kütahya'da, Koluçak Hacım Sultan'ın Uşak'ta, Sarı İsmail'in Denizli'de, Karadonlu Can Baba'nın Sivas ve Erzincan'da, Güvenç Abdal'ın Karadeniz'de, Hızır Samut'un Sivas Kangal'da gerçekleştirdikleri misyon aynı hedef doğrultusundadır.

Balkanlar'a baktığımızda Sarı Saltık'ın bizzat Hacı Bektaş Velî'nin talimatıyla Rume-
li'ne gönderildiği görülmektedir. Sarı Saltık'ın XIII. yüzyılda hemen hemen tüm Doğu Avrupa'da Hacı Bektaş Velî düşüncesi adına mücadele verdiği bilinmektedir. Yüzyıllar sonra dahi Arnavutluk, Makedonya, Kosova, Romanya, Bulgaristan'da Sarı Saltık adına makam mezar ve türbelerinin oluşması önemlidir. Balkanlar'da Sarı Saltık ile ilk prototipi oluşan Hacı Bektaş Velî düşüncesi daha sonra Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli), Otman Baba, Demir Baba, Akyazılı Sultan, Ali Koç Baba, Gül Baba gibi erenlerle temsil edilmiştir.

Antalyanın Elmalı ilçesine bağlı Tekke köyünde yaşamış olan Abdal Musa'nın dervişi olan Kaygusuz Abdal ile Hacı Bektaş Velî felsefesi, Kuzey Afrika'ya, Mısır'a taşınmıştır.

Böylece 1950'li yıllara kadar Kahire'de hizmet veren Kaygusuz Abdal Bektaşî Dergâhı bize ait değer ve düşünceleri Afrika kıtasına ulaştırmıştır. Şimdi soruyorum. Bu büyük hizmetleri tarihimiz adına göz ardı etmek doğru mudur?

***D. S. 10-* Alevîlik, Bektaşîlik yüzyıllar içerisinde zengin bir müzik geleneği oluşturmuştur. Alevîlik, Bektaşîlikte canlı olarak sürdürülen âşıklık geleneğinin, oluşturulan deyişlerin, nefeslerin ulusal kültürümüze katkısı hakkında değerlendirmeleriniz nelerdir?**

U. S. 10- Alevîlik'te ve Bektaşîlik'te *Telli Kur'ân* adı verilen bağlama, âşıklık geleneğinin temel enstrümanıdır. Aslında *Telli Kur'ân* ifadesi ile anlatılmak istenen bağlama eşliğinde İslâm dininin, Hacı Bektaş Velî felsefesinin temel ilke ve değerlerini ulaşılabilecek en üst sanatsal estetikle ortaya koyan çalışmalardır. Kâmil insan olgusunu, dört kapı kırk makam yapısını, başta cem olmak üzere Alevîlik ve Bektaşîlik'e ait ritüelleri konu edinen nefes, deme, mersiye ve deyişler işledikleri tema itibarıyla Alevîler, Bektaşîler için kutsal değer taşır. Sosyolojik açıdan bakıldığında bağlama merkezli olarak gelişen âşıklık geleneğinin edebiyat ve müzik tarihimizdeki yeri de çok özeldir. Şah Hatayî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmət, Kaygusuz Abdal, Harabî, Yeminî, Viranî gibi Alevî-Bektaşî ozanlarının eserleri edebiyatımız için büyük kazanımdır.

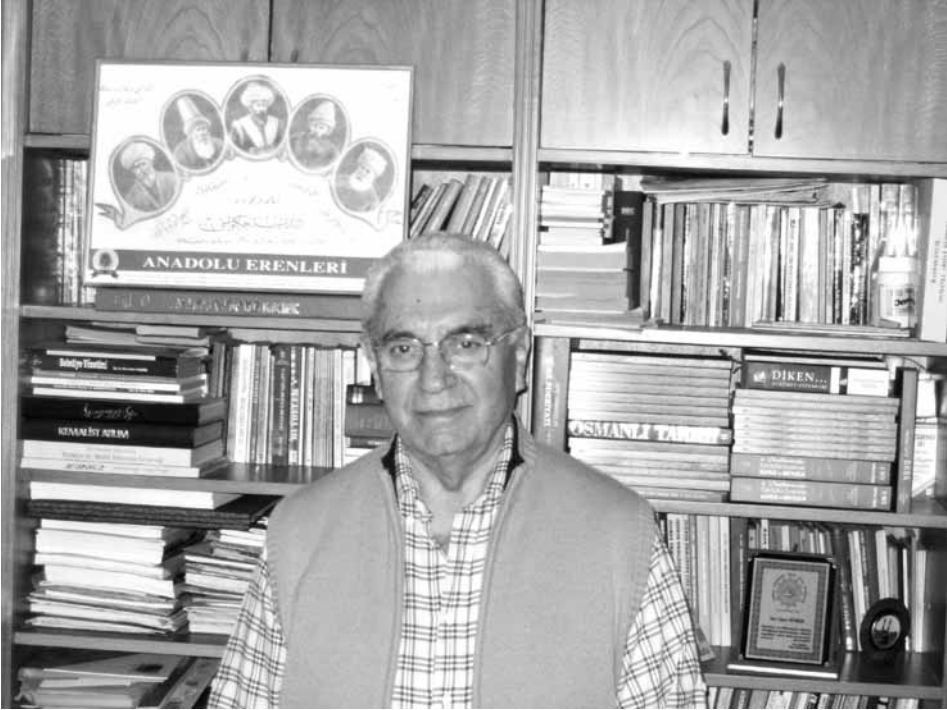
***D. S. 11-* Günümüzde ve gelecekte Alevîlik-Bektaşîlik'in Türk toplumsal hayatındaki misyon ve işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz?**

U. S. 11- Her geçen gün artan bilimsel çalışmalarla Alevîlik ve Bektaşîlik'in tarihimizdeki yeri ve önemi daha net ortaya konulmaktadır. Alevîlik ve Bektaşîlik'in yaklaşık 1000 yıldan beri bizlere vatan olan Anadolu'nun en önemli değerleri arasında olduğu görülmektedir. Nitekim ulu önder Mustafa Kemal Atatürk de ulusal kurtuluş mücadelesine başlarken Hacıbektaş ilçesine giderek Alevî-Bektaşî önderleri ile görüşmeler yaparak bu düşüncenin tarihimiz ve geleceğimiz için taşıdığı stratejik ehemmiyeti ifade etmeye çalışmıştır. Millet, vatan ve ülke sevgisi, tarihleri boyunca Alevî ve Bektaşîlerin vazgeçilmez değerleri olmuştur. Ahmet Cemalettin Çelebi, Diyar Ağa, Fahrettin Erdoğan ve Mustafa Saltık gibi Alevî-Bektaşî aydınları başından itibaren yüce önderimizin yanında yer alarak Türkiye Cumhuriyeti ideali etrafında kenetlenmiştir. Bu XIII. yüzyılda Hacı Bektaş Velî tarafından başlatılan Anadolu'nun yurt edinilme misyonunun yüzyıllar sonra XX. yüzyılda takipçileri tarafından da aynı şekilde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Uğur Sümer: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Vakfı, Mütevellî Heyeti Başkanı ve Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi.

Derya Sümer: A.Ü. İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi.

NOT: Bu röportajda şahsıma yöneltilen sorularla ilgili daha detaylı bilgi edinmek için aşağıdaki kaynaklara bakılabilir.

Uğur Sümer: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Vakfı, Mütevellî Heyeti Başkanı ve Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi

KAYNAKLAR:

- ATALAY, Besim (1991): Bektaşîlik ve Edebiyatı, İstanbul.
- COŞAN, Esat (1990): Hacı Bektaş Velî, Makalat, Ankara.
- EYÜBOĞLU, İsmet (1989): Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Velî, İstanbul.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi (1996): Türkiye’de Alevîlik Bektaşîlik, İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1993): Müminlerin Emiri Hazret-i Ali, İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1991): Sosyal Açıdan İslâm Tarihi ve İslâm’ın İlk Devri, İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1995): Vilâyetname, İstanbul.
- GÜNER, Ahmet (1986): Tarikatlar, İstanbul.
- GÜZEL, Abdurrahman (1998): Hacı Bektaş Velî Hayatı Eserleri ve Fikirleri, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1976): Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara.
- NOYAN, Bedri (1995): Bektaşîlik, Alevîlik Nedir? İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992): Osmanlı İmparatorluğu’nda Marjinal Sûfilik: Kalenderiler, Ankara.
- ÖZTÜRK, Mürsel (1991): Hacı Bektaş Velî ve Çevresinde Oluşan Kültür Değerleri Bibliyografyası, Ankara.
- SAVAŞ, Saim (2002): XVI. Asırda Anadolu’da Alevîlik, Ankara.
- SEZGİN, Abdülkadir (1991): Hacı Bektaş Velî ve Bektaşîlik, İstanbul.
- SÜMER, Faruk (1999): Safevî Devleti’nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara.
- ŞARDAĞ, Rüştü (1989): Besmele Tefsiri, Ankara.
- ŞARDAĞ, Rüştü (1985): Her Yönü İle Hacı Bektaş Velî ve En Yeni Eseri Şerh-i Besmele, İzmir.
- YÖRÜKAN, Yusuf Ziya (1998): Anadolu’da Alevîler ve Tahtacılar, Ankara.